

TEK KUŞAK TEK YOL İNSİYATİFİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE - ÇİN İLİŞKİLERİ

Sedat Aybar¹

GİRİŞ

Çin Halk Cumhuriyeti tarafından geliştirilen ve tarihi İpek Yolu'nu canlandırmayı öngören Tek Kuşak, Tek Yol (TKTY) Projesi, güzergahı üzerindeki ülkelerde akıllı şehirler yaratmak, alt-yapılarını çağdaşlaştırmak ve güzelleştirmek gibi bir dizi “mega-proje” önermektedir. Tamamlanması görece uzun süre alacak bu kapsamlı projelerin gerçekleşmesi detaylı planlama ve devlet harcamalarında muazzam artışlar gerektirmektedir. Bu da piyasaların üstünlüğü temelinde kurgulanmış olan iktisadi politikaların ciddi bir sorgulamaya tabii tutulması anlamına gelecektir. Bu yazıda ele alınan ilk konu, temelde devlet-piyasa ikilemi etrafındaki model arayışı tartışmalarıdır. Bu arayış, bir yandan piyasaların üstünlüğünü savunan “Washington Uzlaşısı Modeli”ni sorgularken, diğer yandan da Çin’in önerdiği Tek Kuşak Tek Yol (TKTY) İnsiyatifini mercek altına almaktadır. Temel tartışma ister piyasa temelli olsun isterse devlet, önerilen çözüm modelleri geçmişteki piyasa veya devleti öne çeken modellerden farklı olacaktır. Her koşula uygun, genel bir piyasa öncelikli model olamayacağı gibi, devleti öncelleyen bir model de mümkün değildir. Aynı şey tüm zamanlara ve herkese uygun bir karma model için de geçerlidir. Piyasa ve devleti yeniden tanımlayıp analize dahil eden unsurun, çıkar çatışmaları ve toplumsal dinamikler olduğu bu yazının savunduğu ana konudur. Bunu yazının ikinci bölümü, önerilen modellerin uygulanabilirliğini küresel jeo-stratejinin ekonomi politikası bağlamında oluşan fırsatlar ve tehditler çerçevesinde sorgulayarak somutlaştırmaktadır. Bu çerçevede ilk önce TKTY projesi analiz edilmekte, daha sonra da ABD merkezli yeni dünya güvenlik mimarisine değinilmektedir. TKTY insiyatifi çerçevesinde artan şekilde iktisadi süreçlere koşut oluşan uluslararası güvenlik mimarisini bu yazı özellikle ABD'nin geliştirdiği yaklaşım bağlamında orijinal bir bakışla değerlendirmektedir. Amerikalı stratejistlerin küresel vizyonu burada farklı bir harita tahayyülü ile sunulmaktadır. Yazı Türkiye TKTY ortaklığının sunduğu fırsatlar ve tehditleri analiz ettikten sonra bir takım önermeler sunarak sonuçlanmaktadır.

I. MODEL ARAYIŞI: “WASHINGTON UZLAŞISI”MI; TEK KUŞAK TEK YOL’MU?

Bu soruyu yanıtlamak, Asya ve Pasifik coğrafyasında TKTY insiyatifi etrafında gelişmekte olan yeni jeo-stratejiyi analiz etmeden mümkün değil. Bu analizi yapabilmek ise kapsamlı bir tarihsel perspektifi gerektirmektedir. Bugünkü oluşumların geçmişteki çok kutuplu dünya sistematiğinin ardından oluşan “Yeni Dünya Düzeninin” bir uzantısı olarak ele alınması, yaratılan fırsatlar ve tehditlerin hangi alanlarda oluştuğunu belirlememiz açısından da önemlidir. Demek ki, bahsedilen kapsamlı tarihsel perspektifin bir yanı sıra Bretton – Woods Sistemi sonrası uygulamaya konan “piyasacı” “Washington Uzlaşısı”nın başarısızlıklarıyla, diğer yanı, Mao'nun eski “Üç Dünya”cı yaklaşımına “Tek Kuşak, Tek Yol” bağlamında getirilen “devletçi” yeni uyarlamalardır. İlk önce “Washington Uzlaşısına”, daha sonra da TKTY Projesine bakarak devam edelim.

Washington Uzlaşısı'nın uluslararası arenada “başka alternatif yok” dogmasıyla dayatılan ve yaygın kabul gören yaklaşımı, kendi içinde farklı farklı evrelerde ince ayarlara tabi tutulsa da, temel önermesini çok fazla değiştirmemiştir. Bu temel önerme, piyasaların serbest bırakıldığı takdirde kaynak kullanımını

¹ Prof. Dr. İstanbul Aydın Üniversitesi, Ekonomi ve Finans Bölümü Başkanı, Çin Araştırmaları Merkezi Müdürü

etkinleştirerek refahı ve zenginliği arttıracığı, devlet müdahaleciliğinin azaltılmasıyla “birinci en iyi dünyaya” ulaşılabilceğidir.

Washington kurumları olarak bilinen IMF ve Dünya Bankasının küresel ölçekte, kah post-modernizmden destek alarak, kah kimlik politikaları etrafında küreselleşme ve finansallaşma bağlamında dayattığı bu “uzlaşının” pek çok sorun ürettiğini, bu sorunların yakın zamanda dünya gündemine göç ve terör bağlamında oturduğunu izlemekteyiz. Aslında, daha en başından itibaren “Washington Uzlaşısına” yönelik eleştiriler son derece derin ve etkiliydi. Neredeyse eleştiri anlamında söylenecek tüm sözler söylenmiş, tükenmişti (Klein, 2000). Bu model, gelir dağılımını iyice bozarak yarattığı eşitsizliklerle, vaad ettiklerini gerçekleştiremedi. Modelin daha doğmadan iflas ettiği, miadını doldurduğu, bir an önce kurtulması gerektiği, bugün geniş kabul görmektedir. 24 Ocak kararları olarak bilinen uygulamalarla Türkiye’ye sunulan “Washington Uzlaşısı” kısa sürede krize neden olmuş ve gelir dağılımını onarılmaz şekilde bozmuştur. Bugün, ihtiyaç duyulan, “Washington Uzlaşısının” yerine ciddi bir ekonomi politika modelinin geçirilmesidir. Şimdi asıl bu konuda genel bir “uzlaş” bulunmaktadır.

“Washington Uzlaşısı” sadece ülkelerin kendi içlerinde gelir dağılımını bozmakla kalmamış, küresel eşitsizlikleri de arttırmıştır. Bunu aşağıdaki fotoğraf yardımıyla açıklamaya çalışalım. Aşağıdaki fotoğraf, dünyanın uzaydan gece nasıl görüldüğünü göstermektedir. Bu fotoğraftaki parlak noktalar dünyanın ışıklı olan bölgeleridir. Şayet elektrik kullanımı ve ışığı bir gelişkinlik parametresi olarak kabul edersek, Latin Amerika, Afrika kıtası ve Asya’nın orta kesimlerinin, yani karanlığın en yoğun olduğu bölgelerin, dünyanın en geri kalmış, en yoksul, en çatışmalı, en fazla göç veren bölgeleri olduğu belirgin şekilde görünür. Bir noktada, “Washington Uzlaşısı” projesinin kurbanı olan bu bölgeler, günümüz küresel sosyo-politikalarının en can alıcı konuları olan göç ve terörden, çevresel konulardan en fazla etkilenen bölgelerdir. Göç ve terör, özellikle Batı akademiasında ve medyasında, uygulanmakta olan güvenlik ve iktisadi politikalarından bağımsız, kendi içinde kendine has dinamikleri varmış gibi, örneğin tamamiyle ideolojik yüklemeye “İslamcı terörizm” kavramı etrafında tartışılarak içi boşaltılmaktadır. Öte yandan göç ve teröre kaynaklık eden bu bölgelerin sorunlarını, “Washington Uzlaşısının” temel önermelerinden bağımsız ele almak mümkün değildir. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ise dünyanın en aydınlık bölgeleri olmalarına rağmen onların da uyguladıkları biçimiyle “Washington Uzlaşısından” kaynaklanan farklı sorunları bulunmaktadır. Gelir dağılımındaki bozulmanın yanısıra, uluslararası göç ve terörün getirdiği sorunları bunların arasında sayabiliriz.

Özellikle son zamanlarda Türkiye’nin de gündeminde de olan, Suriye’den göçü kendi başına, diğer faktörlerden bağımsız olarak değerlendirmek, olayı aşırı basitleştirmek anlamına gelir. Çünkü göç sadece Suriye’den değil, aynı zamanda Afganistan, Pakistan, Hindistan gibi Asya ülkelerinden ve Afrika kıtasından da kaynaklanmaktadır. Afrika kaynaklı ve halen hazırda devam etmekte olan göç hareketleri etrafındaki trajediler zaman zaman medyaya da yansımakta, gündeme gelmektedir. Bu bağlamda dünyada ciddi bir demografik hareketlenme olduğunu, bir kavimler hareketi ile karşı karşıya bulunduğumuzu gözlemlemek mümkündür. Avrupa Birliği ise tarihte gerçekleşmiş olana benzer bu kavimler hareketinin nüfus baskısı altındadır.

Bu noktada göçün çevresel faktörlerden, küresel ısınma ve kararma, çölleşme, kuraklık ve kıtlıktan kaynaklandığını da vurgulamamız gerekiyor. Bunların tümü uygulanmakta olan iktisadi politikalar ile

bağıntılıdır. Kimi zaman iç savaşlar nedeniyle olan bu demografik hareketlenmenin, çoğu zaman asıl nedeni yoksulluktur. Yoksullaşma, tarımsal üretimde çölleşme nedeniyle gerileme, bu coğrafyalardan insanları kitle halinde göçe zorlamaktadır. Varolan uluslararası kurumsal düzenlemeler ise bu insani krizlere cevap verecek yeterlilikte değildir. Demek ki sorunlar, dünyada kaynakların kullanımının etkin olmamasından, yani uygulanan ekonomi politikalardan kaynaklanmaktadır. O halde yürürlükte olan “Washington Uzlaşısı” modeli, serbestleşme ve piyasa yönelimli kaynak kullanımı, karanlık dünyanın karşılaştığı sorunların temelinde yer almaktadır.

“Washington Uzlaşısı”nın göçle birlikte dünyaya sunduğu ikinci sorun ise terör eylemleridir². Bu sorunun küresel ölçekteki belirleyicisi ise tıpkı göç sorunundaki gibi gelir dağılımındaki bozulma, yoksulluk ve işsizlik ve bunlara ek olarak güvenlik konusundaki zaafiyetlerdir (Gordon, 2016).

Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra, dünyada güvenlik mimarisinin ciddi bir dönüşüm geçirdiğini izliyoruz. “Teröre karşı savaş” perspektifi içinde oluşan bu yeni güvenlik anlayışı çerçevesinde bambaşka bir dünyanın yükseldiğini görüyoruz. Buna koşut olarak gelenekselleşmiş temsili demokrasiler de ciddi yara alıyor ve sosyo-politik kurgu değişiyor. Devletlerin doğasını küresel ölçekte değiştiren dinamik bir sosyo-politik dönüşümle karşı karşıya bulunuyoruz. Geçmişteki konvansiyonel savaşlar yerine bambaşka düzeyde çatışma alanları oluşuyor ve bu çatışma alanlarında devlet dışı aktörler aktif olarak oyuna dahil ediliyor. Özellikle bio-politika’nın alanı olarak ortaya çıkan intihar saldırıları, iktisadi, siyasi ve toplumsal yapıyı protesto’nun en uç ifade biçimi olarak kendini gösteriyor. İntihar eylemleri başta olmak üzere

² Bugüne kadar Washington Uzlaşısı Modeli kendi içinde bir takım revizyonlar da geçirdi. Bu revizyonlardan biri, “Washington Sonrası Uzlaşısı” adıyla anılan ve orijinal modeli güçlendirmek amacıyla ortaya atılmış olundu. Özellikle Nobel ödüllü iktisatçı Joseph Stiglitz ve arkadaşlarının Dünya Bankası içinde yaptıkları çalışmalarla öne çıkan model devlete yeni bir rol yükliyordu (Fine, 2001). Ancak bu yüklenen rol iktisadi bir rol değildi. Daha çok sosyal demokrasinin modeli olarak ortaya atılan bu yeni modelde devlet, iktisadi yaşama dolaylı olarak müdahale etmekteydi. Bu da demokratikleşme, şeffaflaşma, hesap verebilirlik gibi kavramların esnek tanımlarıyla ete kemiğe büründü.

terörizm güvenlik sorunlarının en başında geliyor. Buna karşı ulusal ve uluslararası ölçekte geliştirilmesi beklenen önlemler, büyük devletlerin çıkar çatışmaları nedeniyle etkin olamıyor. Terörün tanımından, önlenmesine, kurumsal düzenlemeden, iş birliğine doğru erken uyarı sistemleri nedense devreye sokulamıyor.

Devlet doğasının süratle değiştiğini vurgulamıştık. Devlet yönelimli bir ekonomi politika uygulaması üzerinde ciddi etkisi olacak bu dönüşümü iyi analiz etmemiz gerekiyor. Aksi takdirde model arayışı tartışmasının devlet yönelimli kısmının anlaşılması eksik ve yetersiz kalacaktır. Şimdi değişen devlet doğasının yönünün ne olduğuna bakabiliriz.

- **DEVLETİN DEĞİŞEN DOĞASI: “DADI DEVLET”**

Bireyin siyaset alanındaki belirleyici bio-politik uygulamaları, diğer bir deyişle, terör eylemleri etrafında birey - toplum etkileşiminin analitik kurgulanması tek ve biricik değil. Devletin değişen doğasını sağlam temellerde analiz etmek için diğer düşünce akımını ilk başta irdelememiz gerekiyor.

Bio-politik analize benzer post - modern kaynaklardan beslenen bu başka yaklaşım da bireyi hem üretici, hem de tüketici kimliğiyle “Washington Uzlaşısı” modeline monte etmek için ele almaktaydı. Buna göre piyasaların “Washington Uzlaşısı” modeline uygun olarak çalışabilmesi için, piyasayı oluşturan tekil bireyin tercihlerinin, kimliğinin, hülyalarının, düşünsel dünyasının reforme edilmesi gerekiyordu. Bireyin toptan davranış normları piyasayı altüst edebilecek anti-sistemik itkilere arındırılmalı, daha doğrusu yapılacak düzenlemelerle bunlar, sistemi ve piyasa işleyişini tehdit etmeyecek şekilde politik-toplumsal alana dahil edilmeli, yedirilmeliydi. Asimetrik enformasyon kavramı etrafında oluşturulan yeni model ekonomik olana ekonomik olmayana, siyaseti, dini, etnisiteyi vs’yi eklemliyordu. Temeline insanı alan, onu piyasaya uygun davranan *homo economicus*’a dönüştüren, bu sayede piyasaların pürüzsüz işlenmesini sağlayacağı düşünülen bir model böylece oluştu. Piyasaların düzgün çalışmasını garanti altına almak için ortaya atılan bu modele “Washington Sonrası Uzlaşısı” adı verildi. Buna özellikle gelişkin Batı’da sosyal-demokratlar ve solun bazı kesimleri sahip çıktı. İngiltere’de Tony Blair, Amerika’da Bill Clinton’ın başkanlığı döneminde, devletin tekrar devreye sokulması projesi uygulanmaya başladı. Geleneksel sınıf politikaları dışında alternatifler arayan solun içinde bulunduğu krizi katmerleştiren süreç de böylece başlamış oldu.

“Washington Uzlaşısını” kurtarmak ve piyasaların işlenmesini sağlama almak için imdadına koşan, “Washington Sonrası Uzlaşısı”, “Washington Uzlaşısının” temel önermesi olan serbest piyasa söylemini bir kenara bırakmıyordu. Onu güçlendirmek için piyasalara uygun insanı yaratacak bir devlet müdahaleciliğine yer veriyordu. Devlet yenilenmiş tanımı ve yeni göreviyle, demokratikleşme adı altında bu insanı yaratmak için iktisadi analize geri getirildi. Çalışmayan piyasalar (failed markets) piyasalara dostane (market friendly) devlet müdahaleciliğiyle artık temizlenebilirdi. Yukarıda bahsedilen tüm zamanlara uygun ideal bir “piyasa” ve “devlet” yaklaşımlarının da değişebileceği, içerik ve kapsam olarak yenilenecek ele alınabileceği böylece ispat edilmiş oluyor.

Şimdi devletin yaratılmasında rol alacağı “insana” dönebiliriz. Bu insan şüphesiz küresel düzeyde geçerli bir aktör olmalıydı. Üretim ve tüketimin küreselleşmesi etrafında tercihleri ve beğenileri dünya ölçeğinde aynılaşmalı, yakınsamalıydı. Bu yüzden küreselleşme, beğenileri ve tercihleri, bunları yaratan temel olan

kültürleri aynılaştıran bir yakınsama etrafında ilerleyebilirdi. Artık ihtiyaç duyulan “çok kültürlülük” değildi. Tüm tüketici aktörlerin birbirine benzer davranış kalıplarına doğru biçimlendirilmesi ana hedef olmalıydı. Aslında bu söylem hem Şansölye Angela Merkel tarafından Almanya’da, hem de Başbakan David Cameron tarafından İngiltere’de, “çok kültürlülük bitmiştir” şeklindeki sözlerle değişik vesilelerle dillendirildi. Artık dünya kültürel, toplumsal vs. anlamda birbirleriyle benzeşen insanlar dünyasıydı. “Washington Uzlaşısı Modeli” ancak böyle insanların varolduğu bir dünyada işleyebilirdi. Sistem hangi aşırı uçta ve ideolojide olursa olsun, otoriteye ve kurumsal hiyerarşilere karşı başkıldırın bu bireyleşme sayesinde tüm anti-sistemik protestoları evcilleştirme, ideolojik kontrolü sağlayabilme kabiliyetini arttırdı. Gösteriş tüketicileri, bireyselleşme noktasından hareketle, sistem karşıtı olduğu yanılsamasında olanlar, (lumpen - küçük burjuva akımlar) sistemin temel taşları haline geldi. Bunların dışında kalanlar, mecazi anlamda, modeli beğenmeyenler, en uç eylem olarak kendilerini “patlatabilirlerdi”. Ancak, herşey orada bitmiyordu. Bu yakınsama, eşleşme, benzeşme süreci kendisine tepkileri de beraberinde getirdi³.

Her ne kadar küreselleşme, şeffaflaşma, demokratikleşme, dini ve etnik kimlikler etrafında siyasi alanın yeniden tasarımı “Washington Uzlaşısının” kurtarıcısı olarak düşünülmüş olsa da, ortaya çıkan sorunlara karşı tepkiler bazen kitleselleşebiliyordu (Negri ve Hardt, 2000). Çoğu kez iktisadi haksızlıklar üzerinden vücut bulan, ABD’deki “%99 Hareketi” gibi hareketler ile, hem iktisadi hem de toplumsal boyutları öne alan “Arap Baharı” çıkışları, bir takım katılımcı tepkilere ek olarak yaygınlaşan dini fanatikleşme de bu sürecin bir sonucuydu. Dünyanın “en demokratik ülkesi” ABD’de, “Wall Street’i İşgal” ve %99 Hareketi’nin üzerine şiddetle gidildi. Bu hareketler ardında, 7700 tutuklama, 32 ölü, ve 400 yaralı bırakarak bastırıldı (Vassaf, G, 2017; s, 82).

Gelinen en uç nokta ise giderek ceberrutlaşan, otoriterleşen bir “dadı” devlet müdahaleciliği idi (Aybar ve Lapavitsas, 2001). Son olarak, sosyal demokrasinin “dadı” devlet modeli post-modernizm ve kimlik politikaları tarafından beslendi, desteklendi. Böylece devletin, obesiteye, kamuya açık alanlarda sigara içmeye, içki içmeye (ABD ve İngiltere’deki kesintisiz içme – binge drinking) karşı bir takım önlemler getiren ve insanlara kendileri için neyin iyi olduğunu söyleyen bir devlet haline dönüştüğüne şahit olduk. İktisadi yapıdaki liberalizmin yaşaması devletin giderek otoriterleşmesine ve insanları iktisadi olmayan alanlarda da yönlendirmesine bağlı hale geldi. Bu sürecin “teröre karşı savaş” söylemi etrafında doğası değişen devletin yeni tahayülleri de beslediğini belirterek, model arayışı tartışmasına devam edelim.

Bugün 2008’den itibaren karşılaştığımız küresel ekonomik kriz aslında “Washington Sonrası Uzlaşının”, piyasaların üstün olduğunu savlayan modeli kurtarmak için, Nobel ödüllü Joe Stiglitz ve arkadaşlarının geliştirdiği bu versiyonunun, iktisadi süreçlerde devlete yeni bir rol biçen “üçüncü yolcu” sosyal - demokrasinin krizi olduğunu söylemek abartı olmaz. Kısacası, vaad ettiklerini gerçekleştiremeyen ve sık sık derin iktisadi krizlere neden olan “Washington Uzlaşısı” modeli, suçu piyasalara uygun davranma

³ İnsanı odağına alan bu tür yaklaşımlar, kendine uygun bir insan tanımlamanın afaki çabasında ancak anlamlı olabilirdi. İnsanı nasıl tanımlıyoruz ve insandan ne bekliyoruz? İnsanı odağı alalım söylemi ne yazık ki yeterince insancıl bir söylem değil. İnsandan hareket etme söyleminin dayanılmaz bir hafifliği var, çünkü her yönüyle son derece karmaşık, nev-i şahsına münhasır olan insanın toplumsal yapı içinde varoluşunu, istenen duruma uygun bir insan doğası ön kabulü etrafında tanımlamaya başlanmasını, onun kodlanmasını ön-görüyor. Yapılması gereken, gelişigüzel yapılan insan tanımlarından yola çıkılarak kurgulanan bir toplumsal yapı değil, “özgürlük, eşitlik, kardeşlik” evrensel ilkeleri etrafında bir toplumsal yapının maddi ekonomik temellerini oluşturmak.

bencilliğinde olmayan insana atarak kurtarılmaya çalışılmıştı. Modelin çalışmasını sağlamak için, piyasaya uygun davranan “bireyselleşmiş” insanı yaratmak gerekliliğinin ispatını üstlenen “Washington Sonrası Uzlaş” Modeli’de açıkça yeterli olmadı. Bu yaklaşımın devleti tekrar iktisadi alana “dadılık” yapmak üzere davet etmesiyle sorunları çözebileceği iddiası da gelişmeler ışığında havada kaldı.

Bir ara toparlama yaparsak; özelleştirmeler, şeffaflaşma, hesap verebilirlik, dini, etnik kimliğin ön plana taşınması gibi politikalarda cisim bulan “Washington Sonrası Uzlaş” uygulamaları aynı zamanda demokratik süreçleri akamete uğratan piyasa dostu bir otoriterleşmeyi doğurduğunu teslim etmemiz gerekir. Temsili demokrasinin bütün kazanımlarını tersine çeviren otoriterliğine rağmen bu model de tutunamamış ve sonunda bugüne kadar dünyanın yaşadığı en derin iktisadi krizi, 2008 küresel ekonomik krizinin temel nedeni olmuştur. Bugün, 2017 senesinde hala bu kriz ile uğraşmaya devam etmekteyiz. Bu yüzden de “yeni model” arayışları hala önemlidir. Burada uzun uzun tartışılması da o anlamda gereklidir.

• ASYA’NIN YÜKSELİŞİ, BATI’NIN DÜŞÜŞÜ OLMADI

“Washington Uzlaşısı Modelinin” sürdürülebilmesinin, insan, modele uygun olarak yeniden tanımlansa da artık mümkün olmadığı, yüksek bedel ödenerek anlaşılmıştır. Gelişmiş Batı dünyası ile diğer coğrafyalarda yaşanan toplumsal hareketlere ek olarak yaşanan göç ve terör olayları bu durumun en önemli kanıtıdır. Asya-Pasifik’teki gelişmelerin de bu sorunlara cevap yetiştirmek için olduğunu öne süreceğiz burada. Aslında bugün dünyada hakim olan çekişmelerin kökeninde “Washington Uzlaşısının”, yani neo-liberalizmin hangi biçimde sürdürülmesi gerektiği üzerine yapılan tartışmalar olduğu söylenebilir. En son küresel ölçekte etkisi olan gelişmelerden İngiltere’nin, AB’den referandum sonucu çıkma kararı alması da bu model arayışı çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Yukarıda “Washington Uzlaşısı” ve onun getirdiği sorunların çözümsüz kalmasının model arayışını tetiklediğine vurgu yapıldı. Bu arayışın hala sonuçlanmamış olması çözüm olarak sunulan “Washington Sonrası Uzlaşının” sorunları sadece çözmekle kalmaması, aksine daha derinleştirerek, devam etmesine neden olmasıydı. Post-modernizm’den, kimlik politikalarından destek alarak piyasalara uygun davranan birey yaratacağı iddiasıyla ortaya çıkan “Washington Sonrası Uzlaş”, tam tersine dünyayı ayrıştırmış, sorunları daha da derinleştirerek⁴, bio-politik alana kadar yayılmasına neden olmuştur.

Özellikle Brexit bağlamında ve Avrupa Birliği sorunları etrafında neşet eden ama gelişkin kapitalist dünyayı da dışlamayan bir model arayışı devam etmektedir. Küresel jeo-politik ve ekonomik ittifakların tanımlanması, özellikle mega-projeler kapsamında devletin iktisadi rolünün yeniden belirlenmesi, neo-liberal projede ciddi revizyonlara yol açacak, alternatif bazı modellerin ileri sürülmesinin artık mümkün olduğu beklentilerini de öne çıkartacaktır. Dünya adeta bir tür Bretton – Woods önermeleri gibi toptancı bir ekonomi politika paketi bekleyen bir dönemden geçmektedir. Batı’da bu model arayışı süregiderken, Doğu’da da bir arayış, bir öneri geliştirme çabası vardır. Şimdi buna odaklanabiliriz.

Bir anlamda, 1980’ler, 90’lar ve 2000’li yıllarda gerçekleşmiş olan iktisadi süreçler, ekonomik coğrafi merkezi, Batı’dan Doğu’ya, Uzak Doğu’ya, Çin Halk Cumhuriyetine kaydırmıştır. Her ne kadar, Çin ve

⁴ Bugüne kadar büyümenin istihdam yaratan bir büyüme olmadığını, farklı alanlarda bir takım yeniliklerle emek süreçleri üzerindeki kontrolü arttıran, emeğin toplu pazarlık yapabilme yeteneklerini devre dışı bırakan bir büyüme modeli olduğunu da ekleyelim (Jaques, 2009).

Hindistan son otuz yılda bir milyara yakın insanı ücretli emekçi haline çevirerek kapitalizmin son derece büyük sıçrama yapmasına neden olduysa da uygulanan model aynı zamanda kendisini yaralayan pek çok dinamiğin de tohumlarını atarak ilerlediği açıktır (Burkett and Hardt-Landsberg, 2001). Artan sayıdaki ücretli kesim, hakim küresel kurgu içinde aynı zamanda yoksullaşan bir ücretli kesim olarak varlığını sürdürebilmektedir.

Uzak Doğu bağlamında gerçekleşen üretimdeki genişleme, Çin kaldıracı aracılığıyla Batı orta sınıflarının baskı altına alınması, Batı'daki milliyetçi – ırkçı bir takım hareketleri de besledi. Bu süreç aynı zamanda cari fazla veren Çin'in elindeki fonlarla Batı'da finansal genişlemeyi sağladı. Böylece finansal anlamda kırılanlaşan başta ABD olmak üzere Batı ekonomileri, Çin'den gelecek taze fonlara da bağımlı hale geldiler. AB'nin yaşadığı ve bir türlü çözüm bulunamayan kriz Avrupa'da merkez – çevre olarak iki katmanlı bir AB ortaya çıkardı. Aynı zamanda tek tek ülkelerin, sağ ve soldaki siyasi akımların, AB düzenlemelerine ve bürokratik işleyişine olan tepkileri de daha yüksek sesle dillendirilmeye başladı. Washington Uzlaşısı anlayışı etrafında bir elit projesi olarak düzenlenen AB'ye tepkiler giderek arttı, AB'nin dağılma potansiyelini harekete geçirdi. Müttefiki ABD ile birlikte küresel Anglo-Saxon kapitalizmin sahibi olduğunu düşünen İngiltere, yaptığı referandum sonucu, dünya ekonomik işleyişine yeni bir ayar atmada daha serbest davranabilmesini sağlayacağını düşündüğü şekilde AB'den çıkma kararı aldı. Düşünülen modelin daha fazla piyasacı, daha fazla serbestleşme yanlısı, ikili ilişkiler temelinde ilerleyecek bir model olduğunu belirterek, devam edelim.

Bugünkü krize çözüm olarak uygulanmakta olan Çin merkezli küresel fonlamadan vazgeçilmesi de gündeme gelmeye, tartışılmaya başlandı. Böylece Çin'in ihracat çekişli bir ekonomik kalkınma modelinden, iç talebini canlandıracağı bir modele geçiş, küresel krize çare olarak görülmeye başlandı. Çin'in iç tüketimi canlandıran, iç talep çekişli bir ekonomik modeli benimsemesine, bugüne kadar ucuz emek deposu olarak yakaladığı mukayeseli üstünlüklerden vaz geçmesi anlamına gelebileceğine ise pek değinilmiyor. Çünkü içerideki tüketimin canlanması, işçi ücretleri artmadan gerçekleşemez. İşçi ücretlerinin artması ise Çin Halk Cumhuriyetinin transfer harcamalarının artması, devlet bütçesinin açık vermeye zorlanması anlamına geleceğinden, amiyane tabirle “küresel dinamolardan birinin aşırı ısınması”, hatta “yanması” ile sonuçlanabilir. Bunun kamu harcamaları üstüne koyacağı baskı, aynı zamanda gelişkinlik farkları derin olan bölgesel huzursuzlukları da arttırabilir.

Bir yandan Çin'in tüketim toplumu olarak devreye sokulması projesi uygulamaya konurken, diğer yandan istihdam yaratmadan büyüyen küresel ekonominin sorunlarına çözüm üretebilmek için devletin bir tür Keynes'yen müdahaleciliğe geçişi de teşvik edilmeye başlandı. Otoriter “dadı” devletin sorunları beklendiği gibi çözemediğinin görülmesi, insanlar dünyasının karmaşıklığı içinde ideolojik kalıplar etrafında insan tanımlamalarının çözüm üretememesi, fikir dünyasında da erozyonlara yol açmaya başladı.

Dünya'nın bugünkü kriz ortamına çözümler üretebilmesi için bundan sonra tekrar devlete ihtiyaç duyduğu adeta bir ilahi emir gibi tepeden inme kullanılmaya başlandı. Devlet tekrar iktisadi süreçlere, bu kez dev projelere imza atarak girmeye başladı. Bu dev projeler, küresel arenada bir nevi “çılığın” projeler olarak uygulanmaya başlandı. Bunun ardında iki amaç bulunuyordu. Birincisi istihdam yaratmak, ikincisi devlet aracılığıyla harcamalar yapılarak alt-yapıyı güncellemek, akıllı kentler yaratmak. Bu tür Mega

Projelerin, Batı'da "Washington Uzlaşısını" kurtarmaya yarayacağı düşünülürken, Çin'in önerdiği TKTY entegre kalkınma projeleri duruma bambaşka bir boyut getirdi. Şimdi Mega Projelere, daha sonra da TKTY İnsiyatifinin ne önerdiği konularına bakabiliriz.

- **MEGA PROJELER, ÇILGIN YATIRIMLAR, DEVLETİN SÜRECE MÜDAHALESİ**

Mega projelere örnek olarak, Panama Kanalı'na paralel bir kanal çalışması, Güney Kore, Seul'deki Han nehrinin paraleline bir kanal açılması, Karadenizi Marmara Denizi'ne bağlayacak kanal projesi gibi büyük ölçekli projeler ve büyük alt-yapı çalışmaları verilebilir. Burada uygulamaya konan model kamu-özel sektör işbirliği (Public Private Partnership - PPP) modelidir. Özel sektörün de dahil olduğu bir değer ve sermaye birikimi yaratma sürecidir düşünülen. Aslında bu süreç, "Washington Uzlaşısı" Modelinin kurtarılmasının bir şekilde devletin elinde olduğunun zımni bir kabulü anlamına da geliyor. Yani Bretton-Woods döneminde olduğu gibi belli bir planlama etrafında devlet öncülüğünde gerçekleşen bir kalkınma uygulaması yerine devletin büyük yatırımcı olarak, kamu fonları ve borçlanma kabiliyetlerini de devreye sokarak piyasalara dışarıdan katkı yaparak müdahil olduğu bir modelin uygulanması önerilmekteydi. Bu model arayışı da, ABD'de Donald Trump'ın idareyi ele almasıyla akamete uğradı.

Yukarıda bahsedilen modelin sahibi olan ABD, Pasifikte kendisine yakın olan oniki ülke ile birlikte TPP (Trans- Pacific Partnership) anlaşmasını imzalamıştı. Bu daha önce de var olan ASEAN'dan bir adım ötede bir ticaret ve yatırım anlaşmasıydı. Antlaşmaya imza atan ülkeler kapitalizmi ya da onun piyasa ilkelerini benimsemiş olan ülkelerdi. Çin gibi siyasi sistemleri farklı olan ülkeler TPP dışında bırakılmaktaydı. Farklı siyasi sistemden kasıt, iktisadi süreçlere devletin müdahalesinin daha aktif olduğu sistemlerdi. Bir yandan da NAFTA ile AB arasında TTIP süreci başlatılmıştı. Her iki anlaşmaya konu olan ülkeler GSMH toplamı, dünya GSMH'nin yüzde 85'e yakınına kapsadığını vurgulayalım. Donald Trump "ilk önce Amerika" sloganıyla, akışkan bir milliyetçi söylem etrafında ekonomik korumacılığı öne çıkaran bir iktisadi politika uygulamayı seçmekle bu girişimleri rafa kaldırdı. Aslında bu ne anlama geldiği henüz belli olmayan iktisadi politikayı, "Washington Uzlaşısı" etrafında şekillenen piyasacı Anglo-Saxon uygulamaların yeni bir tasalluta başlamak için güç toplamak amacıyla geri çekilen tsunami'ye benzetmek de mümkün.

Böylece, İkinci Dünya Savaşından sonra, soğuk savaş dönemi galibi ABD, Trump idaresinde kendi etrafında dünyayı toparlayıcı yeni bir küresel girişime tekrar başlamış oldu. Acımasız ve geri dönüşü olmayan bir süreç başlatıldı. İngiltere'deki 8 Haziran genel seçimleri sonrasında ardına aldığı rüzgarı hafiflemiş de olsa, yukarıda bahsedilen Brexit'den de güç alan bir süreç bu. Tabii ki buna eşlik eden yukarıda tanımladığımız türden bir insanın yaratılması da bu sürecin bir parçasıdır.

Bu yeni dünyanın, tüketici olmayan ve tüketim normlarını da belli davranış kalıpları içinde oluşturan bir insan olmadan kurulması mümkün değildir. Bu yüzden insanı merkezine alan bir dönüşümle karşı karşıyayız (Sennett, 1998). Burada insanın yeniden tanımlandığı kriterleri oluşturan alt-yapıyı gözönüne aldığımızda, tüketici, egoist, dayanışmacı olmayan, her türlü toplumsal değeri metalaştırmış, alış – verişe

taabi kılmış bir insanın üstünde yükseldiği ekonomik temelin nasıl bir dünya vaad ettiğini düşünmek zor değildir⁵.

Bu gelişmelerin dünyanın geri kalan bölümü için de önemli sonuçları olacaktır. Burada kastedilen, dünyanın geri kalan yüzde onbeş - yirmi GSMH'na sahip olan kesim, dünyanın hammadde ve enerji kaynaklarına hükmeden, yukarıdaki görselde karanlıkta kalan Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerini içermektedir. Yeni gelişmeler ışığında dünyanın bu kesiminin de kendisine göre bir strateji oluşturması gerekliliği çok açık. Aksi takdirde dünya nüfusunun büyük bir bölümüne ev sahipliği yapan bu coğrafya tam anlamıyla bir iktisadi kopuş yaşayarak, yoksulluk ve açlık sorunlarının yanısıra ekoloji temelli sorunlarla çok daha derinden karşı karşıya kalacaktır.

Bu coğrafya'da gelişen mikro milliyetçilikler, din kaynaklı şiddet hareketlerinin aslında bu yeni yeni yükselen dünyaya karşı gelişen ve küresel ölçekte kendini ifade eden tepki hareketleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini de vurgulayalım. Hatta gelişmiş ülkeler içinde bile yaygın işsizlik ve yoksulluk milliyetçi tepkileri popülerleştiriyor. Bu bağlamda "piyasanın" toplumsal yanı tartışmaya açılmıştır. Piyasadan kastedilenin ne olduğunu araştıran çalışmalar hızla artmaktadır.

Bu dönem devletlerin kendilerini ulusal – bölgesel temellerde yeniden tanımlama ve inşa etme dönemidir, aynı zamanda. Özellikle ABD öncülüğündeki "Yeni Dünya Düzeni" çerçevesinde, Bosna, Afganistan, Irak müdahaleleri ve Arap Baharı özelinde başarısız olmuş olan "ulus inşa" etme projesi (Ignatieff, 2003), yerini ulus devletlerin ön planda olduğu bir oluşuma bırakmaya gebe olan bir dönem açılmıştır. Göç, terör ve çatışmaların çözümlenmesinde ikili anlaşmaların önemini arttıracak yeni "yeni dünya düzeni" içerisinde ulus devletlerin pazarlık ve rekabet edebilme gücünü, yapılacak ittifakların doğasını da belirleyecek bir dönemdir bu. Ulus devletin ön plana çıkması, refah ve kalkınmayı sürdürmek için devletin iktisadi alana açık müdahalesini de makul hale getirmektedir. Piyasa - devlet karşıtlığı içindeki model arayışları, devleti şimdi yeniden tanımlayarak, ona yeni görevler yükleyerek analiz geliştirmeye, alternatif model içinde yeni roller üretmeye soyunmuştur. Ancak terör, vesayet savaşlarının yoğunluğu, göç etrafında oluşan belirsizlikler, sınırların değişmesini, yeni, ufak, ulus devlet fonksiyonunu yerine getiremeyecek zayıf devletsel oluşumları da dayatmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin de yeni devlet modeli arayışına etki yapması kaçınılmaz olacaktır.

- **TEK KUŞAK, TEK YOL İNSİYATİFİ: MAZLUMLARIN ALTERNATİFİ**

⁵ Burada "yeni dünya düzeni"nden kastedilen, soğuk savaş sonrası kurulan düzene verilen isim değil. Buradaki "yeni dünya" kavramı teknolojik anlamda yeni olan bir dünya. Bu "yeni" dünya, ABD'nin etrafında toparlanmış tek kutuplu bir dünyayı değil, bunun ötesinde bir dünyayı anlatıyor. Bugüne değin şahit olmadığımız biçimde, şu anda var olan teknolojileri alt-üst edecek, devre dışı bırakacak ve yepyeni bir takım teknolojileri bizlerin hayatına sokacak bir dünya kastedilen. Bu dünyanın şu anda hayalini bile kuramadığımız tarzda, bilimde yapılan bir takım buluşların teknolojiye aktarıldığı, ürüne dönüştüğü, bunların kitle üretiminin gerçekleştiği yepyeni bir dünyanın olduğunu belirtelim. Dördüncü boyut kavramı, kurulması hedeflenen dünyayı anlatıyor. Bu bahsi geçen anlaşmalar böyle bir dünyanın alt-yapısını oluşturacak. O dünya, bugün kullandığımız arabalardan, içinde yemek yediğimiz kaplara, yaşadığımız konutlardan, iletişim araçlarına, elektronik aksamdan aklımıza gelebilecek her türlü yaşam alanine, kullandığımız teknoloji ürünü malzemeyi radikal olarak değiştirecek bir dünya. Küresel gelişmeler bize bugüne kadar olan yaşantımızın yeniden örgütlendiği ve tüm alanlarda her şeyin buna koşut yeni baştan inşa edildiği yeni bir çağın başladığını bildiriyor.

Öte yandan dünyanın geri kalan kesiminde gelişen ve o coğrafyaya alternatif stratejiler üretme fırsatı sağlayan gelişmeler de bulunmaktadır. Mazlumların iyimser olmak için nedenlerden biri de Çin Halk Cumhuriyeti'nin uygulamaya koyduğu ve tarihi İpek Yolu'nu canlandırmayı hedefleyen "Tek Kuşak, Tek Yol" (One Belt, One Road - OBOR) İniyatifidir. Çin yönetimi, yukarıda bahsedilen son gelişmelere, Çin Devrimi'nin yüzüncü yılı olan 2049'da tamamlanması öngörülen bu projeye cevap vermeyi seçti. TKTY ile beş ana hedef belirlenmiştir; siyasal işbirliği, yapısal bağlantılar ağının inşa edilmesi, ticari engellerin kaldırılması, finansal entegrasyon, insan'dan insana bağlantılar. Proje kapsamında doğal kaynaklar, altyapı, üretim ve AR-GE temelli hizmetler sektörü; finans, enerji, ulaşım, inşaat, politika sözleşmeleri, ekonomi sahalarının kuruluşu stratejik yapılanmayı teşkil etmektedir. Ulaşım ve enerji yapılanmasıyla ticaretin artması öngörülmektedir.

Entegre bir kalkınma projesidir bu. Güzergahı üzerinde bulunan ülkelerle birlikte, yollar, limanlar, akıllı şehirler yaratmayı amaçlayan bu proje birkaç adımda gerçekleşmesi planlanmaktadır. İki ana güzergahdan birincisi, İpek Yolu'nun başlangıcı olan Çin'deki Hangshou'dan başlayıp, Beijing ve Urumçi'den geçtikten sonra Orta Asya'da, Özbekistan, Kazakistan, Tacikistan'ı katederek, Türkmenistan, Pakistan, İran'dan Türkiye'ye geçip, Erzurum üzerinden İstanbul'a, oradan Balkanlar ve Kuzey ülkelerini aşarak Amsterdam ve Madrid'de ulaşmaktadır. Bu güzergahın Kuzey'den Moskova üzerinden geçen kolunu bağlayan tren yolu tamamlanmış durumdadır. İkinci güzergah ise, gene Hangshou'dan başlayarak, Güney Çin Denizini aşıp, Tayland, Filipinler, Endonezya ve Malezya'yı kat ederek, Melaka boğazını geçip, Hindistan'ın Güney'inden Doğu Afrika'ya ulaşmakta, oradan Kuzey'e dönerek, Süveyş Kanalını aştıktan sonra, Yunanistan ve İtalya üzerinden tekrar Batı Avrupa'ya bağlanmaktadır. Aşağıdaki harita üzerinde TKTY'nin alternatif güzergahları takip edilebilir. Yeşil çizgi, tarihi İpek Yolunu göstermektedir⁶.

⁶ Burada daha farklı haritaların üzerinde bu güzergahların daha farklı resmedilebildiğini de belirtelim. Bunun ana nedeni ikili anlaşmalardan gelen detaydaki farklılıklardır.

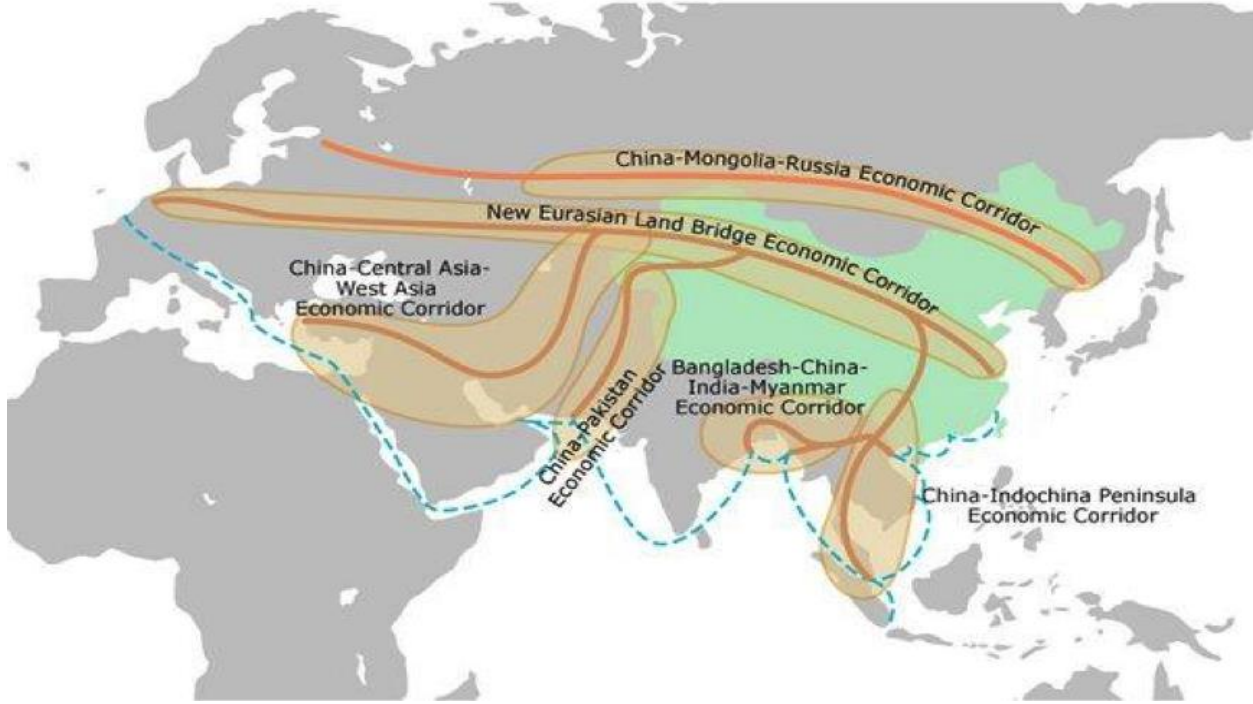

Planlanan TKTY yukarıda bahsedilen güzergahlar üzerinde iki ana strateji izlemektedir. **İpek Yolu Ekonomi Kuşağı** (16 gün de Rotterdam'a ulaşımı hedefleyen rota), **Deniz İpek Yolu** (35 günde Batı'ya ulaşımı hedefleyen Çin rotası). Dünya petrol ticaretinin %90'ı bu hat üzerinde gerçekleşmektedir. Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında altmış beş ülkeyi kapsayan, yatırım, ticaret, güvenlik, lojistik alanları üzerinden yeni küresel tedarik ve değerler zincirinin oluşturulması stratejisidir TKTY inisiyatifi. Tıpkı Brexit sonrası İngiltere'nin ve Trump sonrası ABD'nin takip ettiği, önerdiği, yeni Anglo-Saxon uygulamalardaki gibi, ülke ilişkileri ikili anlaşmalar etrafında ilerlemektedir. Dünya nüfusunun %70'ine (4.4 milyar kişi) ulaşan TKTY'un, dünya GSMH'sının %55'ini üretecek enerji rezervlerinin %75'ine sahip olduğunu da vurgulayalım⁷.

Yukarıda bahsedilen iki güzergahı birbirine bağlayan farklı yatırım koridorları bulunmaktadır (Summers, 2015). Aşağıdaki haritada bu koridorlar gösterilmektedir. Çin-Orta Asya-Batı Asya Ekonomi Koridoru, Sincian bölgesinden Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan karalarını oluşturan Orta Asya üzerinden İran'a geçerek Akdenize ve Arap Yarımadasına uzanan demiryolu ağı kurmaktadır. Orta Asya ülkeleri stratejik vizyonlarını - Kazakistan'ın Aydınlık Yolu, Tacikistan'ın enerji, ulaşım ve gıda, Türkmenistan'ın Güçlü ve Mutlu Çağ - belirleyerek ticaret, yatırım, ulaşım ve iletişim alanlarında Haziran 2015 Shandong'da yapılan, Çin-Orta Asya İşbirliği Forum'unda, İpek Yolu Ekonomik Kuşağı için ortak ülke olmuşlardır.

⁷ G20, Şangay İşbirliği Örgütü (SCO), ASEAN + Çin (ekonomik açıdan birbirine eklenmiş), APEC, ASEM, ACD, CICA, CASF, Çin – Körfez Diyalog Konseyi (Gulf Cooperation Strategic Dialogue Council), GMS Economic Co-operation, CAREC gibi kuruluşlar, TKTY oluşum sürecine dahil edilmiştir. Özellikle dünya ticaretinin %80'ini gerçekleştiren G20 üye ülkelerine EWTP çalışması önerilerek görüşmeler başlatılmıştır.

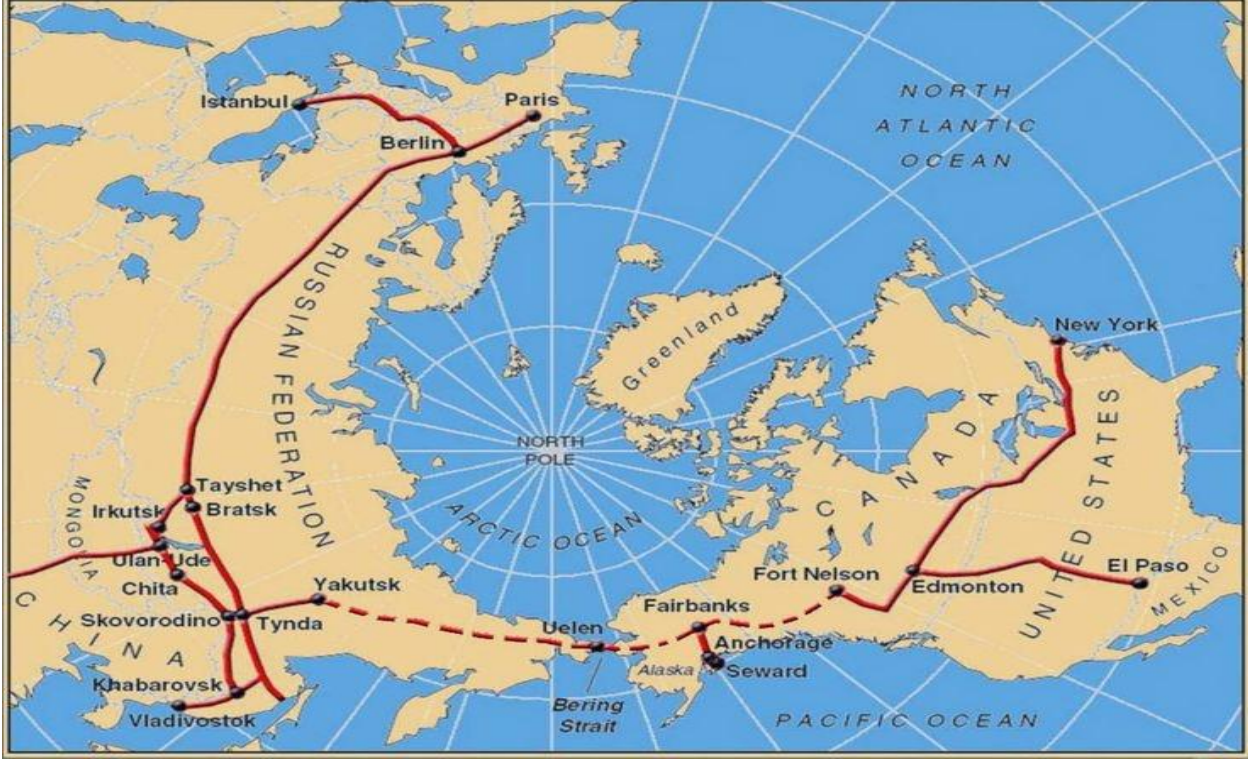
The BRI: Six Economic Corridors Spanning Asia, Europe and Africa

Türkiye Orta Asya, Orta Doğu, Kafkaslar, Rusya, Afrika bölgeriyle komşu ülke konumundadır. Deniz kıyısından uzak doğal kaynak zengini iç karalar da yer alan Orta Asya ülkelerinde ana ticari partnerler Çin, Rusya ve AB'dir (UNCTAD 2014 Investment Guide To Silk Road). Türk yatırımcılar enerji, inşaat, turizm ve finans alanlarında faaliyet göstermektedir. Türkiye'nin TKTY kapsamında artan önemi ve TKTY'nin Türkiye için ne anlama geldiği daha detaylı bir şekilde aşağıda ayrıca ele alınacaktır.

Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan DTÖ'e üye olarak ticaretin serbestleştirilmesi konusunda önemli adım atmıştır. 2010 da; Belarus, Rusya ve Kazakistan Gümrük Birliği anlaşması imzalamıştır. Ermenistan, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya, Tacikistan, Ukrayna dahil on sekiz Bağımsız Devletler Topluluğu, 2011 de Serbest Ticaret Anlaşması (CISFTA) imzalamıştır. On Müslüman ülkenin (Afganistan, Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Pakistan, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan ve Özbekistan) Ekonomik İşbirliği Örgütü Ticari Anlaşması (ECOTA) imzalanması Orta Asya için önemli ticari fırsatlar sağlamıştır.

TKTY Projesi sadece Pasifik – Atlantik ekseninde eski İpek yolunu canlandırmayı öngörmemektedir. Proje aynı zamanda hızlı demir-yolu inşaatını Bering Boğazı ve Alaska üzerinden Kuzey Amerika'ya, oradan da Latin Amerika coğrafyasına uzatmayı hedeflemektedir. Böylece Londra – İstanbul - New York arası demiryollarla karadan birbirine bağlanacaktır. ABD uzun süredir hızlı tren projesine sıcak bakmaktadır. Aşağıdaki harita TKTY Projesinin Kuzey Amerika bacağına göstermektedir. Bu anlamda TKTY projesi sadece geleneksel İpek Yolunun canlandırılmasından ötede bir projesi olarak görülmelidir. Bugünün koşulları şüphesiz geçmiştekenden çok daha farklıdır ama bugünkü imkanlarıyla Çin Halk Cumhuriyeti de küresel erişimini bu proje etrafında arttırmak istemektedir.

“Tek Kuşak, Tek Yok” inisiyatifi’nde önemli olan husus, uzun vadeli planları gerektiren bu projenin planlayıcısı ve uygulayıcısının ilgili devletler olmasıdır. Devletin ekonomide öncülüğüne önemli yer ayıran bu inisiyatif, başarısı ölçüsünde mevcut Anglo-Saxon kapitalist uygulamalara alternatif bir model oluşturma potansiyeli de taşımaktadır. Burada da devletin yeni bir tanımlanma, yeni bir rol yüklenme durumuyla karşı karşıyayız. Bunun, TKTY etrafında kurgulanan dünyada, başta “Afrika’nın ve Latin Amerika’nın mazlum uluslarına umut” olacak, küresel bir model arayışı iddiasına can veren kavramsal bir inşaa çabası olduğunu ileri sürebiliriz.

Yazının buraya kadar olan kısmında alternatif model arayışlarına, bu kapsamda TKTY İnisiyatifine baktık. Bugünkü model arayışları ile tarihi paralellikler çekmek gerekirse 1875 – 1914 arasını örnek olarak alabiliriz. Bugün yığılmakta olan çözümsüzlükler aynı o dönemde olduğu gibi tehditlerle - fırsatlar arasındaki makası açmaktadır. Oysa ki tehditlerin kendi içinden fırsatlar doğurması beklentisi daha makul olmalıdır. Aşağıda bu bağlamda küresel ekonomi politiğin kendisini dayattığı jeo-stratejik oluşum ele alınmaktadır. Bu dayatma kaçınılmaz olarak alternatif model arayışlarının entellektüel arka planını da oluşturmaktadır.

II. KÜRESEL JEO-STRATEJİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ

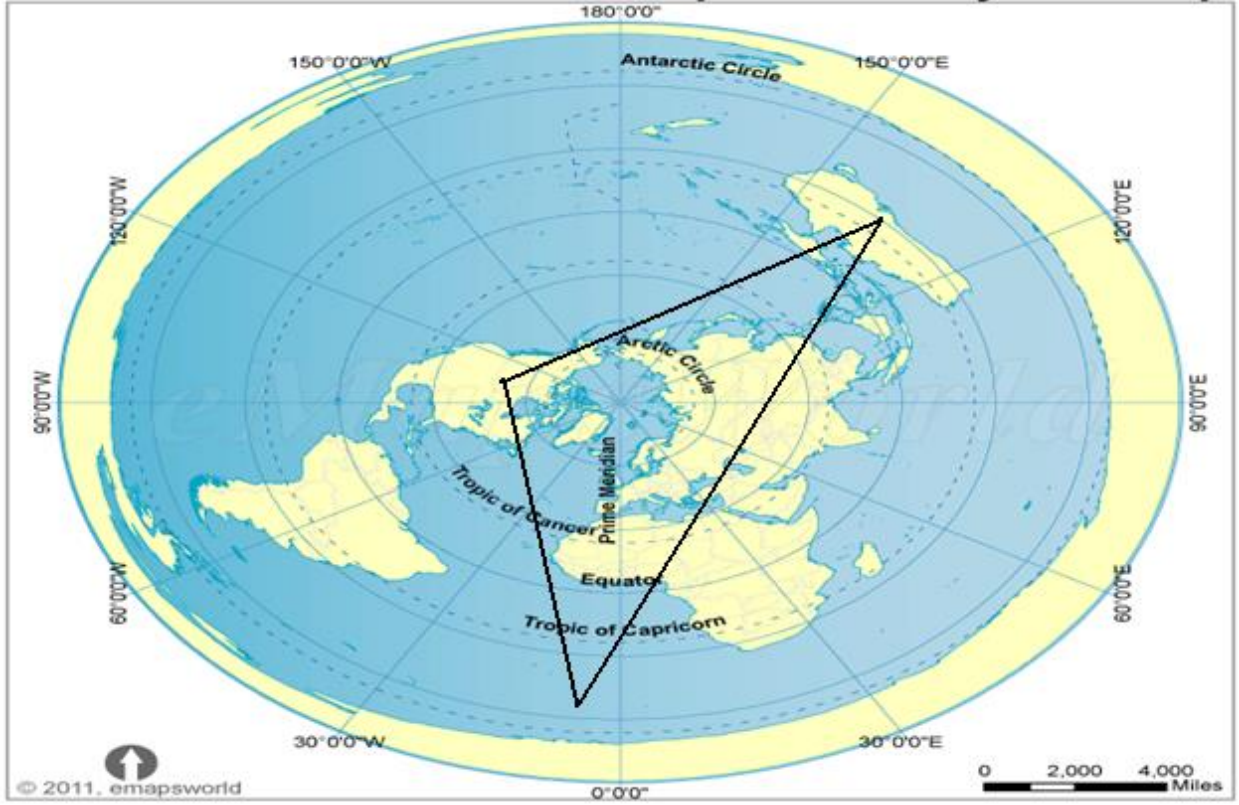
Değişik blokların birbirleriyle rekabet ettiği ortam pek çok alanda model arayışı tartışmasını da zenginleştirecek gibi. Şu ana kadar epistemolojik düzeyde kalan arayışın ontolojiye evrilmesi, ülkelerin karşılıklı sert güç kullanım hazırlıkları bu alanda bir takım işaretler de üretiyor. Bu yüzden Çin’in tehdit haline gelebileceği yönünde bir okuma eksik ama anlamlıdır. Her ne kadar, bu tür Çin tehdidi okumaları çok fazla Amerikan merkezli olsa da yukarıda uzun uzun anlatılan model arayışında Çin’in hatırı sayılır şekilde devreye girdiğini de göstermektedir. Özellikle Çin’in son zamanlardaki hızlı iktisadi büyümesi

bağlamında küresel güvenlik mimarisinin ABD tarafından yeniden organize çabası ve siklet merkezinin Orta-doğu'dan Güneydoğu Asya'ya çevrilmiş olması gözönüne alınınca, Çin'in bölgedeki güvenlik hamleleri daha mantıklı hale gelir (Johnson, 2000). Bir yandan dünyanın her tarafında yatırım ve ticaret yapan Çin'in askeri olarak da buralara yetişecek şekilde önlem almak istemesi anlaşılabilir bir gelişmedir. Ancak Çin'in böyle bir sert gücü henüz bulunmamaktadır. Çinin bu sert gücü oluşturması ve askeri varlık göstermesi bugüne kadar uyguladığı ve diplomatik terbiye kuralları içerisinde hareket etmesini sonlandırabilir. Bu da model arayışlarının ontoloji aşamasına geçtiğinin habercisi olacaktır. Bu küresel devletler sistematığına katılan devletlerin birbirlerinden farklılaşacağı, ayrıca devlet doğalarının da bugüne kadar alışlagelenin çok dışındaki bir ortamda yeniden tanımlanacağı anlamına gelmektedir.

Bu noktada altı çizilmesi gereken ABD'nin, TKTY gibi kapsamlı bir kalkınma ve diplomatik varlık oluşturma çabasına gözlerini kapamayacağı gerçeğidir. ABD, Çin'i ve TKTY projesini yakından izlemektedir. Bu projenin etrafında oluşabilecek gelişmelere karşı kendi kaldıraçlarını oluşturmak peşindedir. Bu kaldıraçlar sert güç kullanmayı dışlamayan kaldıraçlardır. En önemli nirengi noktalarından biri olan Afganistan'da "Tüm Bombaların Anası" (Massive Ordnance Air Blast - MOAB) olarak adlandırılan ve İkinci Dünya Savaşından bu yana kullanılmış en güçlü konvansiyonel bomba olan silahın kullanılmış olması, bunu izleyen tüm dünyaya bir işaret niteliğindedir. ABD gerekirse bu coğrafya'da sert güç kullanacağı mesajını vermiştir. Ayrıca bu bombanın Afganistan'da patlatılması da anlamlıdır. Bu konuya aşağıda daha da açıklık kazandıracğız.

Aşağıdaki harita ABD'nin askeri stratejisine farklı bir bakışla yaklaşmaktadır. Bu haritanın üzerine yerleştirdiğimiz üçgenin uzun kenarı ABD'nin kendi ulusal güvenlik stratejisini Güney Doğu Asya (Pasifik) – Atlantik çizgisi üzerinde kurguladığını vurgulamamıza yardım etmektedir. Böylece, yaygın olarak savunulan ABD'nin güvenlik mimarisini Orta-doğu'dan uzakta kurguladığı savının çok da geçerli olmadığına dikkat çekilmektedir. ABD, küresel güvenlik mimarisi içinde Orta-doğu ve Doğu Akdeniz eşiklerini önemli görmeye devam etmektedir. Aslında bunun, Çin'le olan sürtüşmelerden bağımsız olmadığı da söylenebilir. Üçgenin üzerindeki uzun kenar, Çin'in öncülüğünü yaptığı TKTY projesiyle örtüşen bir coğrafya üzerindedir.

Bununla bağlantılı olan bir konu da, Doğu Akdeniz'de bulunan doğal gaz ve sıvı gazın çıkarılması ve güvenliği için ABD'nin hem askeri hem de iktisadi saiklerle Doğu Akdeniz'e dönmek istemesi, orada kendisine bir yer açma isteğidir. ABD, Güney Doğu Asya – Atlantik ekseninin tutturulabileceği nirengi noktaları olarak Afganistan'ı ve Doğu Akdenizi görmektedir. Barack Obama çekmeden önce ABD'nin Afganistan'daki askeri varlığı yüz bin asker civarındaydı. Bugün bu rakkam dokuz bine inmiştir. Doğu Akdeniz'deki gelişmeler, Katar krizi ABD'nin TKTY Projesi karşısında kurguladığı yeni güvenlik mimarisi çerçevesinde okunmalıdır. İran ve Suudi cepheleşmesinde önemli bir merhale olarak açılan Katar'a ambargo yaptırımları küresel güç çekişmesinin farklı bir çatışma ayağını oluşturmaktadır. Afrika kıtasında süregiden "teröre karşı savaş" stratejisi de bu militarizmin bir parçasıdır. Son olarak, yakından bakıldığında, aşağıdaki haritadaki üçgenin hioptenüs çizgisi günümüzün sorunlu bölgelerine de komşu olan bir çizgidir.

Doğu Akdeniz'in önemini arttıran başka gelişmeler de vardır. Bilindiği gibi British Gas, Gazze açıklarında 1997 senesinde zengin doğal gaz rezervi tespit etmiş ama bunun çıkartılması İsrail tarafından engellenmiştir. İsrail ise 2003 yılında bulunduğu doğal gazı çıkartma ve bunu Türkiye üzerinden Avrupa tüketici pazarına taşıma konusunda yetersizdir. Doğal gazı çıkartıp işletecek Amerikan şirketleri bağlamında ABD ilk kez Doğu Akdeniz'de ekonomik nedenlerle bulunma ihtiyacını hissetmektedir. İsrail, Türkiye ile anlaşma yolunu denerken, bir yandan da ABD'yi bölgeye askeri gücüyle birlikte davet etmektedir. Türkiye ise Filistin'in hakkı olan doğal gaz'ın işletilmesi ve dünya pazarına sunulmasını savunmakta, İsrail ile anlaşmayı bu koşula bağlamaktadır. Türkiye'nin Gazze ısrarının ardında insani nedenlere ek olarak doğal gazın fiyatlarındaki oynamaların kontrolü de bulunmaktadır. Ayrıca, Kıbrıs konusunda "çözüm" için başlayan hararetli dinamizm de bu çerçevede okunmalıdır. Haziran 2017'de Cenevre'de tekrar başlatılan görüşmeler ısrarla bölgede bir çözüm arayışını ifade etmektedir. Bölgenin güvenliği, çatışmaların şiddeti ve yönü, finansmanı ve yeni ittifak arayışları bu çerçevede değerlendirilebilir.

Amerika dünyanın diğer yanlarında askerleşmeyi "teröre karşı savaş" stratejisi üzerinden gerçekleştirirken, Güney Doğu Asya'ya farklı bir önem atfettiği de yadsınamaz. Burada Çin'den gelen tehdit algısı önemlidir. Ancak, ABD'nin yaptığı askeri harcamalarla Çin'inkini karşılaştırdığımızda Çin'in harcamaları tehdit oluşturamayacak kadar küçük olduğunu görürüz. Özellikle Japonya, Güney Kore, (Duterte'nin seçilmesine kadar Filipinler) gibi bölgedeki müttefiklerinin askeri harcamalarını da ABD'ninkine katarsak Çin'in bugün çok da ciddi bir askeri tehdit oluşturmadığı ortaya çıkar. Öte yandan, asıl sorun, Güney Çin Denizindeki kayalıklar ve adacıklar üzerinde olan çekişme ve Çin'in denizi

doldurarak toprak elde etme çabalarının askeri alana taşınmadan çözüme kavuşturulabileceği kanalların ve uluslararası kurumsal ve hukuksal yapının var olmamasıdır. Özellikle Donald Trump başkanlığında iktidarı alan Cumhuriyetçilerin uluslararası kurumsal yapıları iyice devreden çıkartması, özellikle Kore yarımadası etrafında Çin’le giriştiği güvenlik gerilimini arttırması bağlamında dikkat çekmektedir.

Yeni yönetim altında ortaya çıkan bir başka konu da Cumhuriyetçilerin adayı Donald Trump’ı yükselten ekonomik alt-yapıdır. Barack Obama ve Demokratların, ABD’deki yoksulluk ve gelir dağılımındaki bozulmayı düzeltemeyen küreselci saldırgan siyasetleri, Trump’ın yükselişini ve iktidara gelişini de bir yerde hazırlamıştır. Trump’ın “iş ve aş” vaad eden söylemi Amerika’daki mağdur ve yoksul kesimlerden oy almasını sağlamıştır. Bu yüzden Trump’ın başarısı “bir günlük” bir fenomen olarak görülmemelidir. Ayrıca Trump’ın etrafına aldığı kadro, bölgesel ve ekonomik öngörülebilirlikleri azaltmıştır. Bunlardan öne çıkan isimler arasında Gary Cohen için Amerika’da söylenen “ABD’nin gerçek başkanı” sözü de yabana atılmamalıdır. Goldman Sachs’ın eski CEO’su ve şimdiki onur başkanı Cohen, Beyaz Saray’ın, İsrail ve Doğu Akdeniz politikasının da mimarıdır. Özellikle dünyadaki en zengin doğal gaz rezervi olduğu iddia edilen Doğu Akdeniz likid ve doğal gazının çıkartılması, finansmanı ve bunlar etrafında oluşacak güvenlik stratejilerinin planlayıcısı olarak Beyaz Saray’da önemli bir konuma sahiptir.

İngiltere’nin AB’den çıkma isteği, Yunanistan’daki krizin derinleşerek devam etmesi, AB’yi kendi geleceği ve sorunlarıyla cebelleşir halde bırakmıştır. Bu bağlamda göç konusu da hem yükselen milliyetçilikleri teşvik anlamında hem de uygulanan modelin sorgulanması anlamında AB’yi de bir ruh arayışına itmiştir. AB bir entegrasyon projesi olarak ciddi tehditlerle karşı karşıyadır. Karşılaştığı işsizlik ve toplumsal sorunlar karşısında kendini yenilemek ve yeniden tanımlamak zorundadır. AB’nin var olan elit projesi iflas etmiştir. Buna karşın Avro para birimi olarak şimdilik kendini kurtarmış görünmektedir.

Diğer yandan, Rusya’nın petrol fiyatlarındaki gerileme yüzünden ekonomik olarak zayıfladığını söyleyebiliriz. Rus ekonomisi 2014 yılında 0.3% küçülmüştü. Bunun karşılığında Rusya, Orta-doğu ve Orta-Asya’da askeri güç etrafında ekonomik çıkarlarını koruyacağı izlenimi vermeye başlamıştır. Mikro milliyetçilikler ve devlet dışı aktörlerle ilişkilerini geliştirmeyi ve vekalet savaşlarına taraf olmayı seçen Rusya, Çeçenistan, Ukrayna ve Kırım krizlerinde kendi “11 Eylül”ünü bulma arayışındadır.

Çin’in de önceki dönemde olduğu kadar hızlı büyümeyecektir. BRICS denen gelişmekte olan ülkeler küresel GSMH’nin büyümesine %20 katkı yaparken bundan sonra bu büyüklükte katkı yapamayacaklar. Japonya’daki ekonomik durgunluk da hala devam etmektedir. Dünyanın devam etmekte olan küresel kriz ve çözüm için alternatif politikalar üretilmemesi nedeniyle daha da sorunlu bir yer olduğu açıktır. Bu koşullarda G-20’de küresel alt-yapı yatırımlarının ve mega projelerin desteklenmesi sorunlara bir çözüm olarak sunulmaya ve desteklenmeye başlandı.

- **TKTY VE BATI EKSENİ ÜSTÜNDE TÜRKİYE’NİN ANAHTAR ÜLKE KONUMUNA YÜKSELİŞİ**

İran ve Rusya, Türkiye’ye sağlam ve istikrarlı müttefikler olarak gelecek vaat edemediği için Ankara’nın Amerika’ya aşırı bağımlılığı alternatifini Beijing oluşturmaktadır. Bu yüzden “Yeni İpek Yolu” projesi Türkiye için ekonomik olduğu kadar politik alternatifler de yaratmıştır. NATO, BM, CICA, OSCE, İİT, SCO, AB, DTÖ, ECO, IMF, DB, BSEC, OECD, G20 gibi güvenlik, sosyal ve ekonomik kuruluşlara üye olan Türkiye’nin, TKTY projesine dahil olması, bu üyelikler ve coğrafi konumu nedeniyle jeo-stratejik açıdan

önemlidir. Türkiye, Orta Asya ülkelerinin toplamından üç kat daha büyük ekonomisiyle İpek Yolu projesinde önemli bir yere sahiptir. Örneğin, TANAP projesi ile partner olduğu Azerbaycan'ın Şah Deniz II boru hattı projesinin 28 milyar dolarlık ayağında bulunmaktadır. TAP (Trans-Adriatic Pipeline-Yunanistan'dan İtalya'ya) projesi için Türkiye aracılığı önemlidir. Uzantısı olan Orta Asya-Çin 1000 km'lik petrol boru hattı ise 6.7 milyar dolar finansal destek ile büyük ölçekli projelerdendir.

2009'da o zamanki Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Çin'i; 2010'da Wen Jiabao Türkiye'yi; 2012'de ise Cumhurbaşkanı Xi Jinping Ankara'ya ziyaret etmiştir. O zaman Başbakan olan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Çin'i ziyaret etmiş ve Türkiye, Şangay İşbirliği Örgütü'nün (Shanghai Corporation Organisation - SCO) diyalog partneri olmuştur. Türk – Çin ticaretine baktığımızda 2000 yılında \$1.4 milyar olan ticaret hacmi, 2015'de \$27.3 milyara ulaşmıştır. Çin Türkiye'nin birinci ithalat ortağıdır.

Marmaray, Avrasya Tüneli, Yavuz Sultan Selim Köprüsü, Bakü-Tiflis-Kars ve Edirne-Kars tren hattı projesi gibi mega projeler "Yeni İpek Yolu" projesinin Türkiye kısmını oluşturmak üzere yeniden uyarlanmıştır. Mart 2017'de, 13ncü Ekonomi İş birliği Örgütü (ECO) zirvesinde Türkiye'nin, Yeni İpek Yolu inşasına olası katkıları görüşülmüştür. ECO üyeleri ticaretin artırılması için altyapı bağlantılar inşası ve Gıda Güvenliği çalışmaları başlatılacağı kararlaştırılmıştır. Türkiye 14 Mayıs 2017'de TKTY Forumuna katılmıştır. 11 Eylül 2017 de toplanacak olan "The Belt and Road Summit" toplantısına katılması planlanmıştır.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, Asya coğrafyası dünya doğal kaynak rezervlerinin %75'ine sahiptir. Çin-Beijing'den başlayan Orta Asya-Türkmenistan da biten, ve şu anda yapımı ertelenmiş olan, "Line D" petrol boru hattı'nın devamını, Hazar denizinden sonra Güney Gaz koridoru oluşturmaktadır. Bunların haricinde Rusya, Sibiryaya, Afganistan, Pakistan, Myanmar ve Arap Emirlikleri, Çin'in hem petrol boru hatlarının inşası ve kaynağını, hem de Birleşmiş Milletlerin Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden (Sustainable Development Goals) biri olan yenilenebilir enerji inşası projelerinin bekası açısından önemli ülkelerdir. Uluslararası Enerji Ajansına (IEA) göre Çin dünya da bir numaralı petrol ithalatçısı konumundadır. Çin'in bu yüzden, kömür madenlerini kapatsa da tüketimini azaltsa da Paris iklim anlaşması standartlarına ulaşamayacağı açıktır. Bölge de Endonezya ve Japonya'nın, IEA üyeliğine dahil olması sonucunda küresel enerji politikaları Avrupa'dan doğuya doğru kayacaktır. Çin'in enerji altyapı inşası hem bölgesel entegrasyonların ilerlemesi hem de mali politikaların sağlıklı yürümesi için önem teşkil etmektedir.

British Petrol'ün %25 ortağı ve ana işletmecisi olduğu Şah Deniz 2. Faz projesi, yılda 16 milyar metreküp gaz üretilmesi ve bu gazın 6 milyar metreküpünün Türkiye'ye, 10 milyar metreküpünün de Türkiye üzerinden transit geçerek Avrupa pazarlarına satılmasını planlamaktadır. Hazar Denizi'nden Avrupa'ya 3500 km.lik, Şah Deniz II Petrol Boru Hattı, Güney Kafkasya Petrol Boru Hattı (SCP) devamında Azerbaycan ve Gürcistan'a paralel olarak yer alacaktır. Şah Deniz, Hazar Denizinin Azerbaycan kısmında bulunan dev bir doğal gaz sahasıdır. Aşağıdaki haritada, Azerbaycan ve Türkiye arasında Şah Deniz Faz 2 gazının transit geçişleri detaylı gösterilmektedir. Ekim 2011 yılında anlaşmalar imzalanarak geliştirme çalışmaları başlamıştır. Bu sahadan çıkartılacak doğalgazın, 2017 yılından itibaren hem Türkiye'ye hem de Türkiye üzerinden Avrupa pazarlarına satılması planlanmaktadır.

BP, Şah Deniz Faz 2 gazının Türkiye üzerinden Avrupa pazarlarına taşınacağı TANAP Boru Hattı Projesinde %12, TAP Boru Hattı Projesinde ise %20'lik bir paya sahiptir.

- **TKTY PROJESİNDE TÜRKİYE İÇİN TEHDİTLER VE FIRSATLAR**

TKTY Projesi dünyanın karanlıkta kalmış bölgeleri için teknolojik devrimi yakalayıp, buna uyumlu hale gelmelerini sağlayacak bir projedir. Özellikle Türkiye ve Rusya'nın bu proje denklemindeki pozisyonları ilginçtir. Türkiye, TKTY'un tam kesişme noktasında bulunmaktadır. Bu da Türkiye'ye fakir ve mazlum ulusların geleceği konusunda tarihte bugüne kadar karşılaşılmamış bir sorumluluk yüklemektedir. Bu coğrafyanın dayattığı bir insanlık yüküdür bu. Buna cevap verebilmek ve bu sorumluluğu layıkıyla taşıyabilmek için ihtiyaç duyulan donanımlı bir insan gücüdür. TKTY Projesinin yarattığı fırsatları değerlendirmek için yenilikçi ve girişimci insan gücüne kavuşmak şarttır⁸.

TKTY siyasi rejimleri ve iktisadi yapıları farklı olan pek çok ülkeyi katetmektedir. Bu ülkelerin her birinin işçi ücretleri, maliyet yapıları ve hukuki, toplumsal gelişkinlik düzeyleri birbirinden farklıdır. Bu farklılıkların ko-ordinasyonundaki zorluk vardır. Bugüne değin TKTY Projesinin hangi mekanizmalar içinde nasıl yürütüleceği, hangi kurumların ne tür sorumluluklar yüklendiği belli değildir. Ortaya çıkabilecek sorunların ve anlaşmazlıkların hangi mahkemeler tarafından nasıl çözüme ulaşacağı konusu üzerinde bir uzlaşma yoktur. Arbitration konusunda tüm ülkeleri kapsayacak bağlayıcı bir standardın oluşturulması çok güçtür.

Finansman çok önemli bir boyuttur. Yavaşlayan ekonomisi sonucunda, projeyi yürütecek Kamu İktisadi Teşebbüsleri için Çin finansman çağrısı yapmaya başlamıştır. Projenin mali yükünü, TKTY ortaklarıyla paylaşmak istemektedir. Bu da projenin yürütülmesi ve sonlandırılması konusunda iştah kaçıran bir durumdur. Aslında finans alanı hem tehdit hem de fırsat unsurudur. Uzun soluklu olan projenin

⁸ Bugün, çocuk üniversiteleri, uluslararası standartlarda IB (International Baccalaureat) gibi programlarda yetişen gençlik, dil bilgisi, temel bilimler konularında bir nevi "elit" eğitimi alarak yetişiyor. Ancak burada bahsi geçen yeni dünyaya cevap verecek öğrenci malzemesi çıkar mı konusunda da pek çok sorun bulunmaktadır. Öngörülen ve arzu edilen eğitim sistemi, eleştirel, sorgulayıcı ve özgür düşünceyi teşvik edip öne çıkartabilecek bir eğitim sistemidir. Yani sorgulanmayacak hiç bir şeyin olamayacağı bir düşünce ortamının içinde elde edilen eğitim.

gerçekleşmesi sürecinde daha da gelişecek teknolojinin tasarrufları ve getirileri arttırması beklenebilir. Teknoloji getirilerin kaynağı olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca mega projelerin finansmanı tıpkı 19ncu yüzyılda Batı'da olduğu gibi demiryolları inşası ve finansmanı etrafında etkin ve alternatif bir finansal sistemin yaratılmasını getirebilir. Bu konu henüz tartışılmamakla birlikte gelecek için fırsat – tehdit ikileminde ciddi olarak ele alınmalıdır. Bu bağlamda ayrıca ele alınması gereken ve Türk inşaat şirketlerini yakından ilgilendiren konu sigortacılıktır. Etkin bir sigorta sisteminin geliştirilmesi, alt-yapı yatırımları ve hizmetler sektöründe aktif olarak çaba gösteren Türk şirketleri için TKTY etrafında yaratılan fırsatları arttıracaktır.

Bahsedilen tehditler küresel yatırım zincirleri için önemli meydan okumalardır. Bu şirketler kesimi için doğru olduğu kadar hükümetler için de doğrudur. TKTY inisiyatifi etrafında oluşan yatırım zincirleri Gelişmiş ve Gelişmekte olan ülkeler arasında çıkar çatışmalarına neden olabilir. Bunların nasıl çözümleneceği ise bir muammadır. Çevre, emek, sürdürülebilirlik ve güvenlik konularını aydınlatacak çalışmalara ihtiyaç vardır.

Bu çalışmaların verimli ve etkin olabilmesi için ise sağlıklı veri tabanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Hukuki sistemler, çevresel konular ve finansman sorunlarıyla eş anlı olarak ele alınması gerekli olan veri tabanı yaratılması ve idaresidir. Bunun çözüm üretecek şekilde organizasyonu için uluslararası işbirliği gerçekleştirilmelidir.

Bir ara toparlama daha yaparsak, TKTY kapsamında Çin-TR ilişkilerinde 3 temel tehditden daha bahsedebiliriz. Bunlardan ilki, Çin'in ekonomik büyümesinin yavaşlaması sonucu projelerin aksayabilecek olmasıdır. Bu da pek çok yatırımını, TKTY'la uyumlu hale getiren Türkiye'yi olumsuz etkileyebilir. Ayrıca yavaşlayan Çin ekonomisinin neden olacağı kamu harcamaları kesintileri, Sincian bölgesindeki kamu yatırımlarını durdurma tehlikesi taşıyabilir. Sincian'da artan işsizlik ve toplumsal huzursuzluklar, Çin – Türkiye ilişkilerini, Türkiye'nin iç siyasetinde önemli olan bu bölgedeki gelişmeler, siyaset kanalından olumsuz etkileyebilir. Çin'in o bölgede yapmış olduğu olumlu girişimlerin daha objektif anlatılması gerekmektedir.

İkinci olarak, Çin'in TKTY güzergahı üstünde ekonomik ve siyasi kaldıraç elde etmeye kalkması Rusya - İran ilişkileri çerçevesinde Türkiye'yi zor durumda bırakabilir. Başkan Xi Jinping, Türkiye ve İran'ı TKTY kapsamında Avrupa'ya açılan iki önemli ülke olarak kabul etmektedir. Çin önümüzdeki on sene için, TKTY kapsamında İran'la yılda 600 milyar dolarlık ticari anlaşma yapmıştır ama küresel dengeleri gözeterek nükleer konularda taraf olmamıştır. Türkiye, Batı ittifakı üyesi konumuyla hem Rusya için hem de Çin ve İran için önemli bir bölgesel güçtür. Özellikle Katar krizi bu konunun tespiti için turnusol kağıdı olacaktır.

Son olarak, Amerika'nın Orta Doğu da uyguladığı politikalar ve Türkiye'nin NATO müttefiki olması, Çin ile girilen ilişkilerde etkili dışsallık yaratmaktadır. Bu da Türkiye – Çin ilişkilerinde kırılanlıkları kolaylaştırmaktadır. Türkiye'nin kısıtları da 2013 yılında Çin'den füze savunma sistemi satın alacağını duyurmasıyla açığa çıkmıştı. O dönem Türkiye'nin, Amerika ile ilişkileri gerginleşmişti. Bu girişim, Washington tarafından "NATO üyesi bir üye ülkenin fazla cesur bir davranışı" olarak değerlendirilmiş ve 2015 de bu satın alma işlemi iptal edilmişti. Amerika'nın küresel hakimiyet iddiası ve Çin'in Amerika'yı rakip görmesi Türkiye için jeo-politik maliyetleri yükseltebilir. Bu yüzden Amerika ve Çin'in ortak

diyaloglar geliştirmesi Türkiye'nin çıkarınadır. Türkiye'nin, Çin ve TKTY projesi uyguladığı batı politikalarından bağımsız değildir.

III. SONUÇ

Bu yazı, yatırım politikaları etrafında küresel ölçekte ciddi bir yol ayrımında olduğumuzu vurgulamaktadır. Buna göre üretim, tüketim ve bundan sonraki uluslararası yaşamın nasıl evrileceği şu aşamada belirsizlikler içindedir. Böyle bir durumda Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu beşeri sermayenin çok daha eleştirel, çok daha yaratıcı ve belli kalıplar içinde düşünmeyi değil, yaratıcılığı teşvik eden bir ortam içinde yeşermesi gerekliliği açıktır (Kahnemann, 2011). Bu eğitimden önce gerekli "ortamın" yaratılması açısından önemli bir vurgudur. Bu yüzden, Türkiye'deki eğitim ve serbest düşünceyi geliştiren ortam nasıl oluşturulacaktır sorusu hayati önemdedir. Bu ortam nasıl ve nereden yaratılacaktır?

Yazı ayrıca, bugün başta Amerika olmak üzere çözümlenememiş ciddi bir krize çare olarak sürdürülen model arayışı tartışmalarına ve küresel ekonomi politik ortama dikkat çekmiştir. Son zamanların en popüler çalışmasını yapmış olan Piketty'ye (2013) göre sermaye birikiminin ekonomik büyümeden daha hızlı olan bir dünyada kapitalizmin uygulamadaki bu türü sürdürülemez. Sermaye ve servet birikimindeki hız farkı, gelir dağılımının giderek bozulmasına yol açtığını iddia eden Piketty, alternatif ekonomik politikalar konusunda fazla bir öneri getirememektedir. Ona göre, bir yanda devletin transfer harcamalarına ihtiyaç duyan kesimin genişlemesi diğer yanda ise servetin hızla birikmesine tabi olan bir iktisadi yapı bulunmaktadır.

Bu tür gelişmelerin ortaya çıkarttığı ABD'deki %99 türünden hareketlerin etrafında da yeni bazı arayışlar dile getirilmeye başlandı. Bu tür hareketler, dünyanın başka yerlerinde de örneğin İspanya'da da, Yunanistan'da da var. Bir diğer yandan da Fransa'daki "gece boyu ayakta kalmak" hareketiyle bağlantılı olarak bu tür protestoların ABD'ye özgü olmadığını ve kapitalizm karşıtlılığının ABD nezdinde de küreselleştiğini gösteriyor.

ABD'de iktisadi kalkınmanın dayanağı olarak aldığı göç de içeride başlayan milliyetçi bir takım hareketlenmeler etkisinde durma noktasında. Meksika sınırına yapılması düşünölen duvar etrafındaki söylem, göçün iç siyasete nasıl malzeme yapıldığına bir örnek. ABD'de, sağlık hizmetleri, eğitim vs gibi bir takım insani minimumlardan yararlanamayan kesim çok yaygın. Eğer ABD bu büyüyen sorunlara cevap veremez ve çözüm getiremezse, kendi içerisinde çok ciddi sıkıntılarla karşılaşma potansiyeli olan bir öлке. ABD, içeride karşılaştığı popüler baskı karşısında Donald Trump'ı desteklemeyi çıkış yolu olarak gördü. Bu sayede kapitalizmin ve sermaye birikiminin kökünde yatan emek süreçleri üzerindeki denetimin de yaygınlaşacağı, işsizlik ve yoksulluğa çözüm üretebileceğini düşündü. ABD'ye ayrıcalık tanıyan en önemli husus ise kendi kendisini eleştirebilen bir yapıya sahip olması. Yani büyümenin ve refahın önünde sistemi tehdit eden bir oluşuma cevap geliştirebilecek bir takım alternatifleri üretebilecek düşünce ortamına sahip olması.

Yukarıda İngiltere'nin AB üyeliğinden çıkması, ABD'deki yeni idare ile birlikte yeni bir küresel Anglo-Saxon model arayışının ifadesi olarak okunabileceğine değinilmişti. AB ile ABD arasında TTIP'in sona erdirilmesi de bu arayışın bir parçasıdır. Ayrıca Trump idaresi TPP anlaşmasından da çıkmıştır. Bundan sonra Güneydoğu Pasifikte belirsizlik rüzgarları esmeye başladı. Aslında bu iki gelişme de "Washington

Uzlaşısı” türünden bir modelin daha agresif bir şekilde dünyaya sunulacağına hazırlıkları olarak görülebilir. Dayatılacak, sorunların çözümü olarak promosyonu yapılacak model, aslında tüm sorunların anası olan “Washington Uzlaşısı” benzeri bir Anglo-Saxon modeldir. Fransa’daki en son seçimlerde, uluslararası finans çevrelerinin adayı olarak suçlanan Macron’un seçilmesi de Fransa’nın bu Anglo-Saxon trene son anda atlaması olarak değerlendirilebilir.

Bu yazı küresel ölçekte bir model arayışı olduğunu tartıştı. Buna göre uygulanmakta olan neo-liberal proje, Washington uzlaşısı artık sınırlarına yaklaştı. Giderek artan şekilde çok kutuplu olmaya başlayan dünyada, sıkı entegrasyonlar yerine ikili anlaşmaların öne çıktığını söylemek mümkün. Bu en çok da periferinin karanlıkta kalmış yoksul ülkeleri için bir umut ışığı yakıyor.

Daha önce önerilen “üçüncü yol” veya “Washington Sonrası Uzlaşının” sorun çözme/çözememe sorunsalına baktığımızda, bugün içinde bulunduğumuz krizin bir yerde bu üçüncü yolun krizi olduğu tespitini yaptık. Burada karma ekonomi, özel – kamu işbirliği, bize çok daha ciddi bir ekonomi politika değişikliğine geçebilir miyiz sorusuyla birlikte düşünülmesi önerildi. Aslında, iktisadi süreçlerin neredeyse tümünde kamu ve özel sektörün yaptığı işbirliklerine değinmek de gerekiyor. Serbestleşme, ekonomik liberalizasyon devleti devre dışı bırakmıyor. Devlet her zaman iktisadi sürecin içinde ama müdahalenin boyutu, şiddeti, kapsamı, alanı ve nefesi değişiyor. Bağımsız Merkez Bankaları’nın olup olamayacağı tartışmalarında da görüldüğü gibi, devlet finans alanını tamamiyle boşaltmıyor, en azından maliye politikalarıyla müdahale edebiliyor. Çin’de de durum farklı değil. Bu anlamda dünya’da hakim olan sistemin karma sistem olduğunu, karşılaşılan sorunların bir devlet – piyasa karşıtlığı sorunu olmadığını belirtmemiz gerekiyor. O yüzden bu ikilemin sanki alternatif bir politikaymış gibi sunulmasının suni bir çözüm olduğu düşünülmemekte.

Arap Baharı’da Üçüncü Yol istemiyle ortaya çıkmıştı. Sonuç olarak bir sistem gelişmedi ve devlet en ağır biçimde sermaye adına sürece el koydu. Bu noktada küresel ölçekte devlet müdahalesinin boyutlarının farklılığı etrafında, kapitalizmin değişik versiyonlarından birinin mi tercih edileceği, yoksa evrensel ilkeler etrafında insanın özgür, eşit, refah içinde yaşamasına uygun alternatif sistemler düşünülebilir mi konusunu tartışmayı açmak, önümüzde hala bir sorun olarak duruyor.

Bu yazıda, ayrıca küresel güç çekişmelerinin devlet – piyasa karşıtlığı dışında, emek süreçlerinin hızının kontrolü etrafında sermaye birikim süreci ile ilişkili olduğuna değinilmiştir. İlk önce küresel ekonomi politikanın ABD gözetiminde gelişen jeo-stratejik oluşuma değinilmiş sonar da, ABD’nin tehdit algılarına cevap vermek üzere küresel güvenlik mimarisinin ve savunma eşiklerinin nerelerde kurulduğu incelenmiştir. Bunun TKTY etrafında oluşan ekonomik koridorlardan bağımsız ele alınamayacağı da vurgulanmıştır. Böylece alternatif model arayışı çabalarının ekonomi – politik çıkar çatışmalarına tabi olduğu ortaya çıkmaktadır. Dünyayı “kurtaracak” ve “herkese uyarlanabilecek”, zamansız ve bütünlüklü bir modelin peşine düşmenin beyhude olup olmayacağı buradan çıkarsanabilir.

Çin açısından TKTY Projesi kapsamında Türkiye’nin önemi ait olduğu Batı ittifakından geliyor. Türkiye’nin Batı kampına dahil olması, Pakistan veya İran’ın ve hatta Rusya’nın sağlayamayacağı bir kaldıraçtır. Bu durum özellikle siyasi rejimi farklı olan Çin’in, TKTY bağlamında karşılaşılabilecek sorunların, çıkar çatışmalarının çözümünde oynayacağı rol için önemlidir. Daha geniş kapsamda ise ulusların, ulus

devletlerin, Çok Uluslu Şirketlerin, Emekçilerin ve Çevrenin uzlaşabileceği çözüm yollarının üretilmesi açısından önemli olduğunu söyleyebiliriz. Acaba sorunları ve çatışmaları uzlaştırmak için Türkiye ne kadar katkı yapabilir? Kapitalistlerin, bireylerin ve çevrenin hepsine uygun, hepsinin uzlaşabileceği hukuki ve kurumsal oluşumları nereye kadar destekleyebilir Türkiye? Bunun kısıtları da ait olduğu Batı ittifakı içindeki ilişkileri etranda oluşmaktadır ve bu yazı bunlardan bazılarına değinmiştir. Dış yatırımların hepsinin istihdam yaratmadığı, gelir dağılımındaki bozulmayı düzeltmediği ve de yoksulluğu azaltmadığı durumlar vardır. Peki TKTY bu anlamda nerededir? Bu soruları yanıtlamak hala önemlidir.

BİBLİOGRAFYA

Aybar Sedat and Costas Lapavitsas (2002), *The Recent Turkish Crisis: Another Step Toward Free Market Authoritarianism*, *Historical Materialism*, Vol. 8, (1):297-308 (2001)

Burkett Paul and Martin Hart-Landsberg (2001), "Crisis and Recovery in East Asia: The Limits of Capitalist Development", *Historical Materialism*, Volume 8, Issue 1, pages: 3 – 48.

Chalmers Johnson (2000), *Blowback: The Costs and Consequences of American Empire*, Metropolitan Books.

Fine Ben, et. al, (2001), *Neither Washington Nor Post-Washington Consensus*, London: Routledge.

Gordon J. Robert (2016), *The Rise and Fall of American Growth: The US Standard of Living since the Civil War*, Princeton University Press.

Harvey David (2005), *A Brief History of Neo-Liberalism*, Oxford University Press

Jacques Martin (2009), *When China Rules the World: The End of the Western World and the Birth of a New Global Order*, New York: Penguin Books.

Kahnemann Daniel (2011), *Thinking Fast, Thinking Slow*, NYC: MacMillan.

Klein Naomi (2007), *Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*, Knopf Canada. [ISBN 978-0676978001](https://www.knopf.com/9780676978001)

Negri Antonio and Michael Hardt (2000), *Empire*, Harvard University Press.

Ignatieff Michael (2003), *Empire Lite: Nation-Building in Bosnia, Kosovo and Afghanistan*, Penguin: Canada.

Piketty Thomas (2013), *Capital in the Twenty-First Century*, Harvard University Press.

Sennett Richard (1998), *The Corrosion of Character*, New York: W. W. Norton and Co.

Summers Tim (2015), What exactly is 'one belt, one road'?, *The World Today*, September 2015, Vol. 71, Number: 5.

Internet Sources:

www.citizen.org

<https://ustr.gov/tpp/>

www.ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/

www.waronwhat.org/what-ttip<https://www.clsa.com/special/onebeltoneroad/>

http://www.bp.com/tr_tr/turkey/hakk_m_zda/bp-tuerkiye/shah_deniz_turkey.html

<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/is-turkey-pivoting-to-china>